

สภาพปัญหาและความต้องการของครอบครัวลักษณะพิเศษ
Needs and Problems of Special Character Families

พัชชา เจิงกลิ่นจันทร์*

Patcha Jeungklinchan

บทคัดย่อ

ครอบครัวลักษณะพิเศษหรือลักษณะเฉพาะ หมายถึง ครอบครัวที่ไม่มีความสมบูรณ์ ประสบปัญหาอย่างใดอย่างหนึ่งในการดำเนินชีวิต ได้แก่ ครอบครัวแม่เลี้ยงเดี่ยว ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว ครอบครัวที่มีเด็กพิการและเจ็บป่วยเรื้อรัง และครอบครัวที่ผู้สูงอายุดูแลเด็กตามลำพัง คนในครอบครัวจำเป็นต้องมีการปรับตัวทางสังคมเพื่อคลายความทุกข์ใจ และการปรับตัวมีหลายรูปแบบ บุคคลที่สามารถปรับตัวได้ดี คือ ต้องกล้าเผชิญปัญหา มีสติ มีความมั่นใจในตนเอง ไม่โทษตัวเอง สภาพปัญหาของครอบครัวลักษณะพิเศษ เช่น แม่เลี้ยงเดี่ยวต้องพบกับปัญหาด้านสุขภาพจิต สุขภาพกาย ด้านอารมณ์ ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านครอบครัว และด้านการศึกษา ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวต้องพบกับปัญหาเศรษฐกิจ การประกอบอาชีพ ที่อยู่อาศัย ภาวะจิตใจ และความเครียด การเลี้ยงดูบุตร ครอบครัวผู้สูงอายุเลี้ยงเด็กตามลำพังต้องพบกับปัญหาสุขภาพ ความสามารถในการดูแลเด็ก ช่องว่างระหว่างวัย รายได้ และการประกอบอาชีพ เมื่อมีปัญหาต่างกัทย่อมมีความต้องการแตกต่างกัน ดังนี้ ครอบครัววัยรุน ต้องการการดูแล การบริการด้วยความเป็นมิตร ต้องการอาชีพเสริม ทักษะการดูแลบุตร การวางแผนครอบครัวไม่ให้เกิดการตั้งครรภ์ซ้ำ ครอบครัวพ่อหรือแม่คนเดียว ต้องการอาชีพ เงินทุน ที่อยู่อาศัย ครอบครัวผู้สูงอายุเลี้ยงหลาน ต้องการเงินช่วยเหลือ คำแนะนำในการดูแลบุตรหลาน ความช่วยเหลือและกำลังใจจากเครือญาติ อีกทั้งครอบครัวเหล่านี้ไม่สามารถเข้าถึงสวัสดิการของรัฐได้เพราะมีปัญหาทางทะเบียนราษฎร ไม่รู้ข้อมูล ไม่เข้าใจเกี่ยวกับสิทธิ สวัสดิการ แนวทางแก้ปัญหาที่ยั่งยืน คือการสร้าง ความเข้มแข็งให้กับครอบครัว โดยการจัดหน่วยงานเฉพาะดูแล แก้ไข ทำงานประสานและบูรณาการกันทั้งภาครัฐ เอกชน มิให้เกิดความซ้ำซ้อน ซึ่งควรเป็นประเด็นหนึ่งในการปฏิรูปประเทศครั้งนี้

คำสำคัญ : ครอบครัวลักษณะพิเศษ / ครอบครัวลักษณะเฉพาะ / สภาพปัญหาและความต้องการของครอบครัวลักษณะพิเศษ

ABSTRACT

Special character families or typical character families are those imperfect ones facing one or various kinds of difficulties. In this paper, they are categorized into teenage mother, single parent, disabled and chronic illness child, and lone older parent-child families. Immediate family members need to adjust themselves to lessen their grieves. The adjustment comes into many forms. People with better adjustment must be concentrated, confident and determined. Nor will they find fault with themselves. Needs and problems of these special character families differ according to different backgrounds. Teenage mothers encounter multiple problems ranging from physical, mental, emotional, family, as well as socioeconomic difficulties. Single parent families are facing with economical, occupational, residential, stress and child-care troubles. The lone older parent-child families are facing with income, health, care-giving ability, generation-gap and occupational problems. These crises need different attentions. Teenage mothers needs friendly services, child-care skills, additional income and better family planning to prevent repeated pregnancy. Single parent families require financial, occupational and residential supports. The lone older parent-child families need all kinds of supports from immediate family members. These families do not have access to state provided schemes because they have problems with house registration procedures which bring in limitation of rights, welfare and useful information. One of the recommended and sustainable guidelines is to strengthen the family relationships by establishing a special unit to foster, co-ordinate and integrate both private and government sectors to prevent complicated and overlapping issues. This suggestion should be considered as one of the agendas of the country current reformation.

Keywords : Special Character Family / Typical Character Family / Needs and Problems of Special Character Family

บทนำ

ครอบครัวเป็นสถาบันหลักทางสังคมมีหน้าที่ในการผลิต อบรมเลี้ยงดู และขัดเกลาทางสังคมให้กับสมาชิกใหม่ เพื่อให้กลายเป็นสมาชิกที่มีคุณภาพของประเทศชาติต่อไปในอนาคต แต่ที่ผ่านมาหลายครอบครัวประสบปัญหาต่างๆ มากมาย ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นปัญหาที่ส่งผลมาจากสภาพสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมที่มีการเปลี่ยนแปลง ทำให้บางครอบครัวไม่สามารถทำหน้าที่ได้อย่างเต็มที่ เพราะองค์ประกอบของครอบครัวมีความบกพร่อง ระบบย่อยไม่สามารถทำบทบาทของตนเองได้ หรือระบบย่อยที่ต้องทำบทบาทของตนเองขาดหายไป จึงทำให้สมาชิกในครอบครัวประสบปัญหาความยากลำบากในการดำเนินชีวิต และที่น่าเป็นห่วงมากที่สุดคือ เด็กที่อยู่ในครอบครัวลักษณะพิเศษ ที่อาจได้รับการอบรมเลี้ยงดูอย่างไม่เหมาะสมเท่าที่ควร อยู่ท่ามกลาง

ความขัดแย้ง บางครอบครัวมีอุปสรรคจนไม่สามารถเลี้ยงดูบุตรหลานได้ ดังนั้นครอบครัวลักษณะพิเศษจึงมีความสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของสมาชิกในครอบครัวให้กลายเป็นคนที่มีคุณภาพต่อประเทศชาติ บทความนี้นำเสนอสภาพปัญหาครอบครัวลักษณะพิเศษแต่ละประเภท รวมทั้งข้อจำกัดในการดูแลบุตรหลานของครอบครัวดังกล่าว โดยผลที่ได้น่าจะเป็นแนวทางในการจัดสวัสดิการเพื่อพัฒนาครอบครัวลักษณะพิเศษ ให้สามารถทำหน้าที่ในการดูแลสมาชิกให้มีคุณภาพต่อไปในอนาคต

ลักษณะของครอบครัวลักษณะพิเศษ

มูลนิธิเครือข่ายครอบครัว (2554) ได้กล่าวถึง ครอบครัวลักษณะพิเศษหรือครอบครัวลักษณะเฉพาะไว้ ดังนี้ครอบครัวลักษณะเฉพาะมี 4 ประเภท ได้แก่ ครอบครัวแม่เลี้ยงเดี่ยว ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว ครอบครัวที่มีเด็กพิการและเจ็บป่วยเรื้อรัง และครอบครัวที่ผู้สูงอายุดูแลเด็กตามลำพัง ครอบครัวเหล่านี้อาจจะมียศประกอบและสถานะของครอบครัวเหมือนหรือแตกต่างจากครอบครัวปกติทั่วไป องค์ประกอบของครอบครัวมีความบกพร่อง บุคคลที่ควรทำหน้าที่หลักของครอบครัวขาดหายไป เหลือแต่สตรีผู้เป็นแม่หรือแม่เลี้ยงเดี่ยว และผู้สูงอายุต้องทำหน้าที่เลี้ยงดูลูกหลาน หรือในสถานการณ์ยุ่งยากซับซ้อนของครอบครัวที่มีเด็กพิการ หรือมีเด็กเจ็บป่วยด้วยโรคเรื้อรังหรือมีโรคประจำตัว ครอบครัวต้องประสบปัญหา เป็นอุปสรรคต่อการดำรงชีวิต ส่งผลให้สถานภาพครอบครัวดังกล่าวต้องคลอนแคลน ไม่มั่นคง ไม่สามารถทำหน้าที่ตามบทบาทได้อย่างสมบูรณ์ ทำให้ครอบครัวต้องพยายามเสริมสร้างศักยภาพสมาชิกของครอบครัวในการฝ่าวิกฤตและปัญหาที่เกิดขึ้นให้ผ่านพ้นไปได้ ครอบครัวจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนบทบาทและหน้าที่ใหม่เพื่อเตรียมรองรับกับการดูแลลูกหลานในระยะยาวโดยสรุป ครอบครัวลักษณะพิเศษ หมายถึง ครอบครัวที่ไม่มีความสมบูรณ์ หรือประสบปัญหาความยากลำบาก อย่างใดอย่างหนึ่งในการดำเนินชีวิตครอบครัว ครอบครัวเหล่านี้อาจจะมียศประกอบและสถานะของครอบครัวเหมือนหรือแตกต่างจากครอบครัวปกติทั่วไป แต่องค์ประกอบของครอบครัวนั้นมีความบกพร่อง ระบบย่อยไม่สามารถทำบทบาทของตนเองได้ หรือระบบย่อยที่ต้องทำบทบาทของตนเองขาดหายไป

ความหมายและสถานการณ์ครอบครัวลักษณะพิเศษแต่ละประเภท

บทความนี้นำเสนอครอบครัวลักษณะพิเศษ 3 ประเภท ดังต่อไปนี้

ครอบครัววัยรุ่น

ครอบครัววัยรุ่น หมายถึง ครอบครัวที่พ่อและแม่ยังอยู่ในวัยรุ่น คือ อายุต่ำกว่า 20 ปี มาใช้ชีวิตอยู่ด้วยกัน ทั้งที่กำลังตั้งครรภ์และมีบุตรแล้ว สถานการณ์การตั้งครรภ์ของเด็กและเยาวชนไทยในปัจจุบันมีแนวโน้มสูงขึ้นเรื่อยๆ จากสถิติของกระทรวงสาธารณสุขปีพ.ศ. 2553 มีวัยรุ่นอายุต่ำกว่า 20 ปี คลอดบุตรเฉลี่ยวันละ 240 คน เด็กอายุต่ำกว่า 15 ปีคลอดบุตรเฉลี่ยวันละ 4 คน ส่วนปีพ.ศ. 2554 มีเด็กวัยรุ่นอายุต่ำกว่า 20 ปี คลอดบุตรเฉลี่ยวันละ 370 คน และในเด็กอายุต่ำกว่า 15 ปี คลอดบุตรวันละ 10 คน ถือว่าเพิ่มขึ้นกว่าเท่าตัว สถิติดังกล่าวทำให้ประเทศกลายเป็นประเทศอันดับ 2 ของเอเชียที่มีปัญหาการท้องไม่พร้อมในวัยรุ่น รองจากสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (วัยรุ่นไทยท้องไม่พร้อมที่ 2 ของอาเซียน, 2556)

ครอบครัวพ่อหรือแม่คนเดียว

ครอบครัวพ่อหรือแม่คนเดียว หมายถึง ครอบครัวที่มีพ่อหรือแม่เพียงคนเดียวอาศัยอยู่กับบุตร อายุต่ำกว่า 18 ปี โดยมีสาเหตุมาจากการที่ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดเสียชีวิต หรือหย่าร้าง หรือแยกกันอยู่ หรือมีปัญหาอื่นที่ฝ่าย

หนึ่งฝ่ายใดต้องรับผิดชอบในการทำหน้าที่เลี้ยงดูบุตรเพียงผู้เดียว สถานการณ์ครอบครัวไทย: กรณีศึกษา ครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวในเขตกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยสรุปว่า สาเหตุสำคัญของการเป็นครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่เกิดจากการหย่าร้างรองลงมา คือ การเสียชีวิตของคู่สมรส และการละทิ้งแยกทางกันไป ตามลำดับ โดยบทบาทของผู้ที่เป็นพ่อหรือแม่หลังจากการเป็นครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวจะมีความตึงเครียดมากกว่าบทบาทของพ่อแม่ครอบครัวปกติ เพราะมีความเหนื่อยยากลำบากในการเลี้ยงลูกจนประสบความสำเร็จ (ศิริรัตน์ แอดสกุล, 2556, หน้า 17)

ครอบครัวผู้สูงอายุเลี้ยงหลาน

ครอบครัวผู้สูงอายุเลี้ยงหลาน หมายถึง ครอบครัวที่มีเครือญาติผู้สูงอายุ คือ อายุมากกว่า 30 ปี เป็นผู้รับผิดชอบหลักในการดูแลหลาน ครอบครัวประเภทนี้ส่วนใหญ่เกิดจากครอบครัววัยรุ่นที่แม่มีภูมิลำเนาจะส่งลูกไปให้ปู่ย่าตายายเลี้ยงดูแทน เช่นเดียวกับครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว บางรายที่ไม่มีรายได้ จำเป็นต้องพึ่งพาพ่อ/แม่ (ครอบครัวผู้สูงอายุ) ให้มีหน้าที่เลี้ยงหลานต่อไป เนื่องจากตัวเองต้องทำงานหารายได้ ไม่สามารถเลี้ยงลูกได้ หลานจึงถูกส่งกลับไปชนบทเพราะลูกคิดว่า ครอบครัวของผู้สูงอายุสามารถเลี้ยงหลานได้ดีกว่าการจ้างคนอื่นเลี้ยง และสิ่งที่สำคัญคือ ไม่มีเงินค่าจ้างในการเลี้ยงดูเด็กด้วย (มูลนิธิเครือข่ายครอบครัว, 2554)

การปรับตัวทางสังคมของครอบครัวลักษณะพิเศษ

แนวคิดเกี่ยวกับการปรับตัว

โคลแมน และแฮมเมน (ผ่องพรรณ เกิดพิทักษ์, 2530, หน้า 71, อ้างจาก Coleman & Hammen, 1974, pp. 93-94) กล่าวว่า ปัญหาต่างๆ ในการปรับตัว อาจมีสาเหตุแตกต่างกันไป สาเหตุบางประการอาจเนื่องมาจากบุคคลนั้นเองหรือจากสภาพแวดล้อม และเมื่อบุคคลใดบุคคลหนึ่งเผชิญปัญหาไม่ว่าจะเป็นปัญหาที่อาจเกิดขึ้นจากตัวบุคคลนั้นเองหรือปัญหาที่เกิดจากสภาพแวดล้อม โดยทั่วไปบุคคลนั้นก็จะพยายามปรับตัวต่อสภาพที่เป็นปัญหาที่เขากำลังเผชิญนั้นเพื่อให้สภาวะของความกดดัน ความเครียด ความวุ่นวายใจ หรือความกังวลใจค่อยๆ คลี่คลายลง จนกระทั่งหมดไปในที่สุด อย่างไรก็ตามบุคคลไม่สามารถขจัดปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นให้หมดสิ้นไปได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ สภาวะความวุ่นวายใจหรือไม่เป็นสุขก็ยังคงมีต่อไป และอาจมีผลกระทบให้บุคคลนั้นต้องสูญเสียความสมดุลในตนเองซึ่งอาจจะก่อให้เกิดความแปรปรวนทางความรู้สึกความคิดและพฤติกรรม

โรเจอร์ส (จุมจินต์ สลัดทุกข์, 2543, หน้า 16, อ้างจาก Rogers, 1972, p. 108) ผู้นำทฤษฎีว่าด้วยตนและทฤษฎีการให้คำปรึกษาแบบผู้รับคำปรึกษาเป็นศูนย์กลาง เขาได้พิจารณาการปรับตัวในแง่ของการปรับตัวภายในตนเองโดยเขาเชื่อว่ามนุษย์ทุกคนเป็นศูนย์กลางของประสบการณ์ต่างๆ รอบตัว ซึ่งเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา บุคคลที่ปรับตัวได้ คือ บุคคลที่เป็นตัวของตัวเองเข้าใจและยอมรับตนเองและผู้อื่น รวมทั้งสามารถรับรู้ประสบการณ์ต่างๆ ตามความเป็นจริงนำประสบการณ์นั้นมาจัดให้สอดคล้องกับโครงสร้างหรือบุคลิกลักษณะของตนอย่างไม่ขัดแย้งหรือบิดเบือน จะมีการรับรู้และความคิดเกี่ยวกับตนเองในทางบวก ส่วนบุคคลที่ปรับตัวไม่ได้ จะมีความขัดแย้งระหว่างความคิดเกี่ยวกับตนกับประสบการณ์ที่เกิดขึ้นมาใหม่อย่างมาก ทำให้เกิดความตึงเครียด วิตกกังวล สับสน ไม่แน่ใจ สูญเสียความเป็นตัวของตัวเองและมีความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเองเป็นไปในทางลบ จากแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการปรับตัวสรุปได้ว่า การปรับตัวของบุคคลนั้นต้องทำตั้งแต่เกิดจนตาย สาเหตุของการปรับตัวแตกต่างกันออกไป ไม่ว่าจะเป็นเพื่อตอบสนองต่อสภาพแวดล้อม เพื่อให้ไปสู่พฤติกรรมเป้าหมาย หรือเพื่อคลายความทุกข์ใจ โดยการปรับตัวมีหลายรูปแบบทั้งร่างกาย จิตใจ ด้านบทบาท

หน้าที่ ด้านความสัมพันธ์พึ่งพากันและกัน บุคคลที่สามารถปรับตัวได้ดีคือบุคคลที่กล้าเผชิญปัญหา มีสติ มีความมั่นใจในตนเอง ไม่โทษตัวเอง ส่วนบุคคลที่มีการปรับตัวไม่ดี จะมีลักษณะไม่กล้าเผชิญหน้ากับปัญหา ไม่มีความมั่นใจในตัวเอง ไม่มีส่วนร่วมในกลุ่ม เมินเฉยต่อสังคม หากนำมาเชื่อมโยงกับการปรับตัวของครอบครัวลักษณะพิเศษจะพบว่า เมื่อครอบครัวมีการเปลี่ยนแปลง เช่น มีการเพิ่มสมาชิกใหม่โดยไม่พร้อม การมีสมาชิกใหม่ที่มีความสัมพันธ์ทางสายเลือด เมื่อครอบครัวมีปัญหาขาดผู้นำครอบครัว มีปัญหาเศรษฐกิจ หรือคนในครอบครัวมีปัญหาสัมพันธภาพทำให้ครอบครัวเผชิญภาวะขาดความสมดุล บางครอบครัวไม่สามารถทำหน้าที่ของตนได้ จำเป็นต้องมีการปรับตัว โดยครอบครัวจะมีการปรับตัวในทุกด้านทั้งจิตใจ อารมณ์ สังคม เพื่อให้สามารถอยู่ในสถานการณ์ที่มีความเปลี่ยนแปลงได้อย่างสมดุล โดยเงื่อนไขที่สำคัญของการปรับตัวของครอบครัวลักษณะพิเศษ คือ การที่ครอบครัวเข้าใจและยอมรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น รวมทั้งแก้ปัญหาด้วยกัน นอกจากนี้การได้รับการสนับสนุนจากชุมชน และสังคมยังส่งผลให้ครอบครัวลักษณะพิเศษสามารถปรับตัวได้เร็วขึ้น

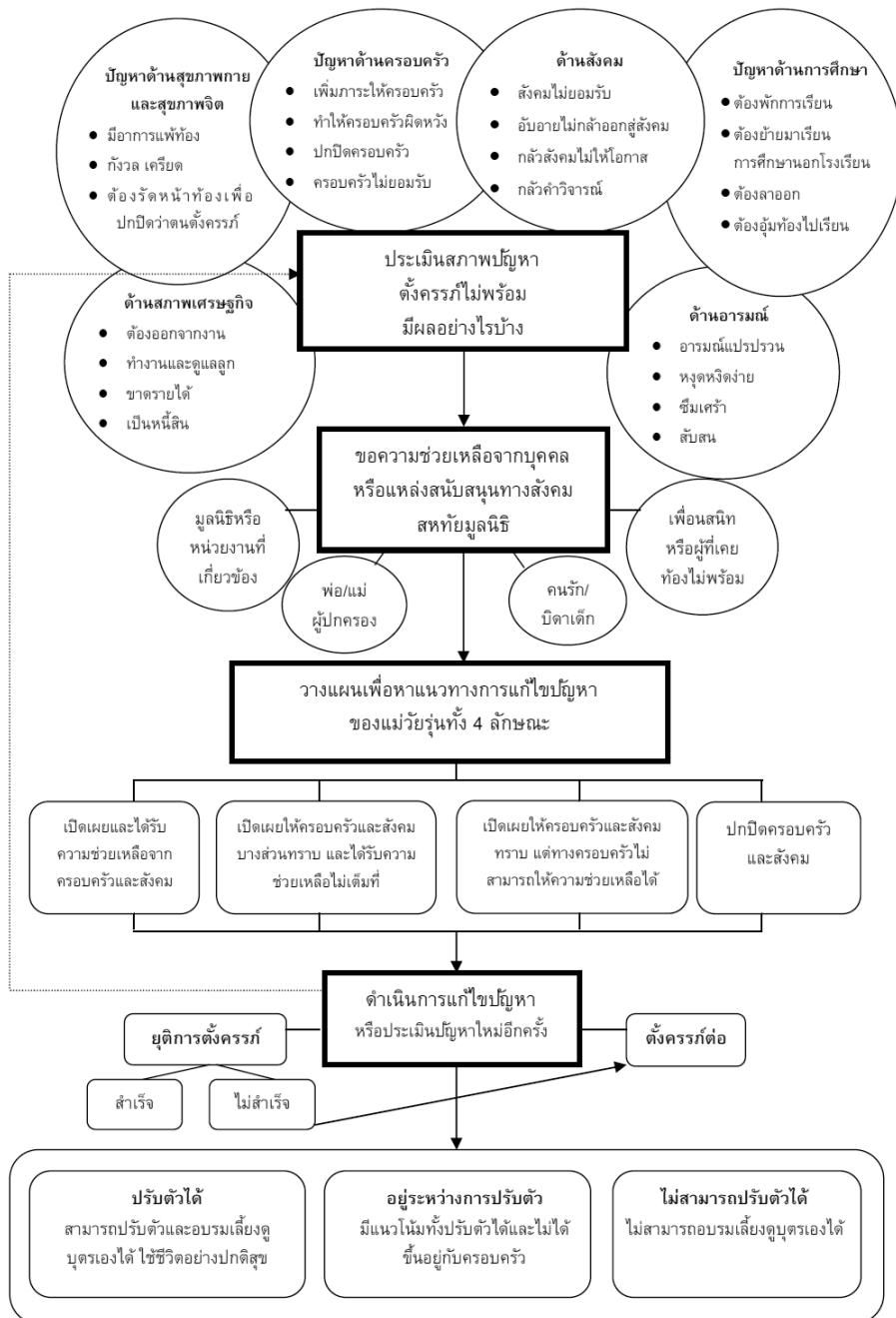
สภาพปัญหาและความต้องการของครอบครัวลักษณะพิเศษ

สภาพปัญหาและความต้องการของครอบครัวลักษณะพิเศษจะมีความแตกต่าง และมีความเฉพาะเจาะจงตามสภาพปัญหาที่ครอบครัวนั้นประสบ เช่น ครอบครัวพ่อแม่วัยรุ่น มีปัญหาความเครียดเนื่องจากตั้งครรภ์ไม่พร้อม ต้องการคำปรึกษาและแนวทางเพื่อแก้ไขปัญหา อย่างไรก็ตามครอบครัวพิเศษทุกรูปแบบต้องการการฟื้นฟูสภาพครอบครัวให้สามารถทำบทบาทของตนเองได้ในอนาคตและต้องการสวัสดิการสำหรับครอบครัว

สภาพปัญหาของครอบครัวลักษณะพิเศษรูปแบบต่างๆ

1. สภาพปัญหาของครอบครัวพ่อแม่วัยรุ่น สภาพปัญหาของครอบครัวนี้เริ่มตั้งแต่ ฝ่ายหญิงตั้งครรภ์ไม่พร้อม จนกระทั่งคลอดบุตร ปัญหาที่เกิดขึ้นจะมีผลกระทบกับฝ่ายหญิงมากกว่าฝ่ายชาย เนื่องจากฝ่ายหญิงต้องอุ้มท้อง รับผิดชอบตนเองและเด็กที่อยู่ในครรภ์ โดยปัญหาของแม่วัยรุ่นมีดังต่อไปนี้ (พัชชา เจริญกลิ่น จันทร, 2556, หน้า 109-112)

- 1.1 ปัญหาด้านสุขภาพกายและสุขภาพจิต คือ อาการแพ้ท้อง ความกังวล ความเครียด การพยายามรัดหน้าท้อง เพื่อปกปิดว่าตนตั้งครรภ์ ซึ่งเป็นอันตรายต่อแม่และเด็กที่อยู่ในครรภ์
- 1.2 ปัญหาด้านอารมณ์ คือ อารมณ์แปรปรวน หงุดหงิดง่าย ซึมเศร้า สับสน
- 1.3 ปัญหาด้านสังคม คือ สังคมไม่ยอมรับ รู้สึกอายไม่กล้าออกสู่สังคม กลัวสังคมไม่ให้โอกาส และกลัวสังคมวิจารณ์
- 1.4 ปัญหาด้านเศรษฐกิจ คือ แม่วัยรุ่นที่ทำงานอยู่ อาจต้องออกจากงานเพื่อมาเลี้ยงดูบุตร ทำให้ไม่มีรายได้ มีภาระหนี้สิน
- 1.5 ปัญหาด้านครอบครัว คือ เพิ่มภาระให้ครอบครัว ทำให้ครอบครัวผิดหวัง ปกปิดครอบครัว บางรายครอบครัวไม่ยอมรับ
- 1.6 ปัญหาทางด้านการศึกษา คือ ต้องลาออก พักการเรียน ย้ายโรงเรียน

แผนภูมิที่ 1 แสดงปัญหาการตั้งครรภ์ไม่พร้อมในวัยรุ่น
ที่มา : (พัชชา เจริญกลิ่นจันทร์, 2556, หน้า 112)

2. สภาพปัญหาของครอบครัวพ่อหรือแม่คนเดียว ลักษณะปัญหาของครอบครัวหรือคู่สามีภรรยา ก่อนที่จะเป็นพ่อหรือแม่คนเดียวมาจากสาเหตุหลายประการ ทั้งคู่สมรสเสียชีวิต และแยกทางกันโดยทั้งคู่ยอมรับ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นได้ แต่หลายครอบครัวประสบปัญหาที่ทำให้ทั้งคู่ต้องแยกทางกัน เช่น เกิดปัญหาทะเลาะวิวาท และ/หรือทำร้ายร่างกาย การมีนิสัยเจ้าชู้ การทำร้ายตนเองและบุตร การทอดทิ้งบุตรให้อีกฝ่ายเลี้ยงดู โดยไม่รับผิดชอบทำให้เกิดปัญหาเศรษฐกิจตามมา โดยสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นกับครอบครัวพ่อหรือแม่คนเดียวจะคล้ายคลึง กับปัญหาครอบครัวพ่อแม่วัยรุ่น แต่จะมีสาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหาต่างกัน ดังต่อไปนี้ (สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, 2550, หน้า 118-120)

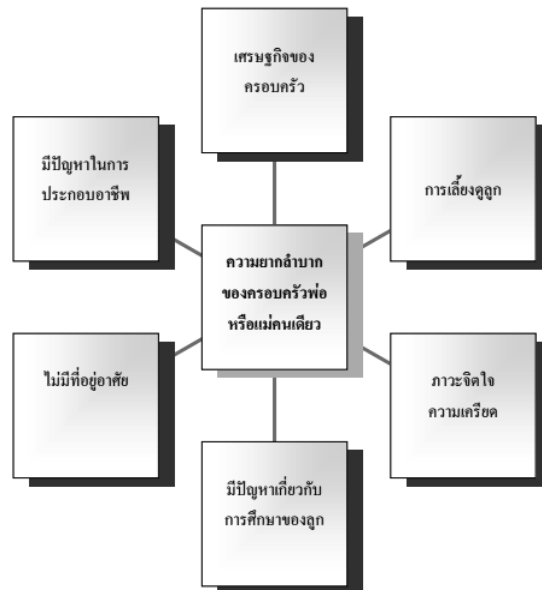
2.1 ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ ทั้งนี้เกิดจากการขาดรายได้จากใครคนใดคนหนึ่งหรือครอบครัวหลัง กลายเป็นครอบครัวพ่อหรือแม่คนเดียว ภาระค่าใช้จ่าย ความรับผิดชอบครอบครัวจะตกอยู่ที่ใครคนใดคนหนึ่ง ซึ่งส่วนใหญ่ไม่เพียงพอจกจ่ายในครอบครัว

2.2 ปัญหาการประกอบอาชีพ หากการแยกทางหรือการตายจากของคู่สมรสที่เคยเป็นทำงานหา รายได้ให้ครอบครัว อีกฝ่ายที่ไม่เคยทำงาน ต้องออกมาหาอาชีพเพื่อหารายได้หลักแทน โดยส่วนใหญ่ผู้ที่ไม่เคยมี ประสบการณ์ เช่นแม่ที่ปกติอยู่บ้านเลี้ยงลูก โอกาสการถูกจ้างงานจะน้อย บางคนมีการศึกษาต่ำ ต้องประกอบ อาชีพรับจ้าง ซึ่งรายได้ไม่มั่นคง และไม่เพียงพอ

2.3 ปัญหาที่อยู่อาศัย หากเดิมครอบครัวอาศัยบ้านของฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดอยู่ เมื่อแยกทางกันผู้ที่ ไม่ใช่เจ้าของบ้านต้องหาที่อยู่ใหม่ หลายครอบครัวประสบปัญหาไม่มีที่อยู่หลังจากแยกทางกับคู่สมรสแล้ว

2.4 ปัญหาภาวะจิตใจและความเครียด เนื่องจากต้องรับผิดชอบมากขึ้น และมีปัญหาในการ ดำรงชีวิตมากขึ้นทำให้ครอบครัวพ่อหรือแม่เดียวมีความเครียด ความวิตกกังวล

2.5 ปัญหาการเลี้ยงดูบุตร ในส่วนของครอบครัวพ่อคนเดียวเดิม ลูกอยู่ในความดูแลของแม่ เมื่อ แยกทางกัน ครอบครัวพ่อคนเดียวมักประสบปัญหาการเลี้ยงดูบุตร เพราะไม่มีความชำนาญ บางคนเด็กสนิทกับ แม่มากกว่าพ่อทำให้เกิดช่องว่างซึ่งกันและกัน กว่าปรับตัวได้ต้องใช้ระยะเวลานาน

แผนภูมิที่ 2 แสดงความยากลำบากของครอบครัวพ่อหรือแม่คนเดียว
ที่มา: (สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, 2550, หน้า 120)

3. ครอบครัวผู้สูงอายุเลี้ยงหลาน ปัจจุบันปัญหาผู้สูงอายุถูกทอดทิ้งมีอยู่จำนวนมากในทุกจังหวัดทั่วประเทศ ปัญหาความยากจน ปัญหาในครอบครัว และปัญหาสังคม ทำให้คนวัยหนุ่มสาวออกไปทำงานทำในเมืองหลวง ปล่อยให้ผู้สูงอายุอยู่บ้านที่ต่างจังหวัด เมื่อมีลูกขึ้นมา ก็ส่งให้ผู้สูงอายุเลี้ยงดูเพราะค่าครองชีพในเมืองสูง บางรายไม่พร้อมที่จะมีบุตร และไม่สามารถเลี้ยงดูบุตรเองได้ ปัญหาที่พบในครอบครัวผู้สูงอายุดูแลบุตรหลานได้แก่

- 3.1 ปัญหาสุขภาพของผู้สูงอายุ เมื่ออายุมากขึ้น ย่อมมีโรคภัยเบียดเบียน
- 3.2 ความสามารถในการดูแลเด็กลดลง เนื่องจากสุขภาพกายทรุดโทรมลง
- 3.3 ช่องว่างระหว่างวัยทำให้เกิดปัญหาการสื่อสาร และปัญหาการสร้างสัมพันธ์ภาพ
- 3.4 รายได้ของผู้สูงอายุไม่เพียงพอในการดูแลหลาน
- 3.5 อุปสรรคต่อการประกอบอาชีพ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ยังต้องทำงานหาเงินเลี้ยงตัวเอง

ความต้องการของครอบครัวลักษณะพิเศษ

เมื่อสภาพปัญหาของครอบครัวลักษณะพิเศษ แต่ละลักษณะมีความแตกต่างกัน ความต้องการต้องแตกต่างกันดังนี้

ความต้องการของครอบครัววัยรุ่น

สำหรับความต้องการของครอบครัววัยรุ่นนั้น ศูนย์ประสานงานองค์การอนามัยโลกด้านการวิจัย และฝึกอบรมด้านเพศภาวะและสุขภาพสตรี มหาวิทยาลัยขอนแก่น ได้ทำการศึกษาแนวทางการป้องกันและ

แก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ไม่พร้อมในวัยรุ่น (แม่วัยใส) (Prevention of and Dealing with Teenage Pregnancy) (ศูนย์ประสานงานองค์การอนามัยโลกด้านการวิจัยและฝึกอบรมด้านเพศภาวะและสุขภาพสตรี มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2554, หน้า191-196) พบว่า มารดาวัยรุ่นต้องการความช่วยเหลือด้านอาชีพเสริม หรือสวัสดิการในการเลี้ยงลูก สูงถึงร้อยละ 76.8 และต้องการการดูแลหรือการบริการด้วยความเป็นมิตร และเข้าใจจากเจ้าหน้าที่ที่มสุขภาพ สูงถึงร้อยละ 90.4 และอยากให้มีการเกี่ยวกับการฝึกทักษะชีวิต ทักษะการดูแลบุตร โภชนาการ การดูแลตัวเองขณะตั้งครรภ์ การฝากครรภ์ การคุมกำเนิด และการวางแผนครอบครัวไม่ให้ เกิดการท้องซ้ำ และต้องการให้พ่อแม่หรือสังคมเข้าใจหรือให้โอกาส ทั้งทางด้านการศึกษาและการประกอบอาชีพ ส่วนพ่อวัยเยาว์ได้รับผลกระทบด้านพัฒนาการทางสังคม โอกาสทางการศึกษา และมีความเครียดจากการเปลี่ยนผ่าน บทบาทจากเด็กชายวัยรุ่นสู่การเป็นพ่อ พ่อวัยเยาว์ก็ต้องการการการประคับประคองจากสังคม และชุมชน ต้องการความช่วยเหลือทางด้านเศรษฐกิจ การประกอบอาชีพ การศึกษา ทักษะการเป็นบิดา ความรับผิดชอบตามกฎหมายของคนเป็นพ่อ การควบคุมพฤติกรรมและการชลอการทำให้เกิดการตั้งครรภ์ไม่พร้อม และคุณค่าในตัวเอง ดังนั้นความต้องการของครอบครัววัยรุ่นหลังจากคลอดบุตรทั้งคู่เข้าสู่สถานะของการเป็นพ่อแม่เต็มตัวและมีเด็กอ่อนอยู่ในความดูแล แม่วัยใสและพ่อวัยเยาว์ที่ครอบครัวไม่อยู่ในฐานะที่จะอุ้มชูได้เต็มที่ ต้องการการประคับประคองจากชุมชนและสังคมอย่างยิ่ง เพื่อให้สามารถผ่านเข้าสู่ความเป็นผู้ใหญ่ และเป็นพ่อเป็นแม่ได้ในเวลาเดียวกัน และที่สำคัญทั้งเด็กวัยรุ่นหญิง ชายต้องการได้รับการศึกษาพื้นฐานที่เพียงพอต่อการประกอบอาชีพ ดังนั้นโรงเรียนต้องให้ความมั่นใจว่าเด็กกลับมาเรียนต่อได้หลังคลอด และมีการสนับสนุนทางเศรษฐกิจ สังคม อาชีพ ต้องมีบริการให้คำปรึกษาด้านชีวิตคู่ และการดำเนินชีวิตครอบครัว

ความต้องการของครอบครัวพ่อหรือแม่คนเดียว

ความต้องการความช่วยเหลือของครอบครัวพ่อหรือแม่เลี้ยงเดี่ยว จากงานวิจัยการวิเคราะห์สถานการณ์และการศึกษานโยบายและมาตรการให้ความช่วยเหลือครอบครัวลักษณะพิเศษ : ครอบครัวพ่อหรือแม่คนเดียว ครอบครัวพ่อแม่วัยรุ่น และครอบครัวเร่ร่อน ระยะที่ 1 (สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, 2550, หน้า 229) พบว่า ลักษณะความต้องการความช่วยเหลือที่ครอบครัวพ่อหรือแม่คนเดียวต้องการ มีดังนี้

1. ความช่วยเหลือการศึกษาสำหรับบุตร รวมทั้งค่าเล่าเรียน การให้คำปรึกษาเกี่ยวกับการศึกษาของบุตร
2. การมีอาชีพที่เหมาะสมกับความสามารถหรืออาชีพเสริม
3. เงินทุนสำหรับกู้ยืมเพื่อการประกอบอาชีพ
4. เงินทุนเมื่อมีสถานการณ์ฉุกเฉินหรือค่าใช้จ่ายประจำวัน
5. ที่อยู่อาศัยที่เป็นของตนเอง
6. ความช่วยเหลือในการรักษาพยาบาล
7. การได้รับข่าวสารข้อมูลในเรื่องสวัสดิการต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อครอบครัวพ่อ หรือแม่คนเดียว
8. ความต้องการอื่นๆ เช่น ยานพาหนะสำหรับการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตผู้ดูแลเด็กขณะออกไปทำงาน สวัสดิการด้านสุขภาพและความช่วยเหลือเกี่ยวกับบุตร

ความต้องการของครอบครัวผู้สูงอายุเลี้ยงหลาน

สำหรับครอบครัวผู้สูงอายุเลี้ยงหลาน นอกจากความต้องการตามสวัสดิการที่รัฐจัดให้นั้น ครอบครัวลักษณะพิเศษประเภทนี้ยังมีความต้องการอื่น ซึ่งสามารถวิเคราะห์จากสภาพปัญหาได้ ดังนี้

1. ต้องการเงินช่วยเหลือเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการดูแลบุตรหลาน หรือเครื่องอุปโภคบริโภคของบุตรหลาน เช่น นมผง เครื่องใช้สำหรับเด็กอ่อน เป็นต้น
2. บริการด้านการรักษาพยาบาล การอำนวยความสะดวกในการเข้าถึงบริการ ในกรณีที่ต้องอยู่บ้านเลี้ยงหลานไม่สามารถเดินทางไปรับการรักษาพยาบาลได้
3. ต้องการคนช่วยดูแลบุตรหลาน ในกรณีที่เด็กมีความต้องการพิเศษ และผู้สูงอายุไม่สามารถเลี้ยงดูได้อย่างเหมาะสม
4. ต้องการคำแนะนำด้านการดูแลบุตรหลาน เนื่องจากช่องว่างระหว่างวัยทำให้เกิดปัญหาการเลี้ยงดูบุตรหลาน โดยเฉพาะหลานที่อยู่ในวัยรุ่น และข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการดูแลหลาน เช่น การฉีดวัคซีน การสมัครเข้าเรียน เป็นต้น
5. ต้องการความช่วยเหลือจากเครือญาติ ทั้งด้านกำลังใจ การยอมรับ และเงินทุน

สภาพปัญหาเกี่ยวกับสวัสดิการบริการครอบครัวลักษณะพิเศษ

มูลนิธิเครือข่ายครอบครัวได้ทำการศึกษาสวัสดิการครอบครัวลักษณะพิเศษ สรุปได้ดังนี้ (มูลนิธิเครือข่ายครอบครัว, 2554)

1. ปัญหาการเข้าไม่ถึงสิทธิสวัสดิการ ปัญหานี้ส่วนใหญ่จะเกิดในครอบครัวพ่อแม่วัยรุ่น ตั้งครรภ์ไม่พร้อม และครอบครัวผู้สูงอายุเลี้ยงหลาน เนื่องจากครอบครัวเหล่านี้มักมีปัญหาทางทะเบียนราษฎร เช่น ในครอบครัววัยรุ่น ใบสูติบัตร (ใบเกิด) ไม่ตรงกับความเป็นจริง พ่อและแม่ตัวจริงไม่ได้แจ้งเป็นพ่อแม่เด็กแต่กลับใช้ชื่อยาย (แม่ของแม่วัยรุ่น) ตา (พ่อของแม่วัยรุ่น) ซึ่งอาจจะส่งผลต่อการใช้สิทธิสวัสดิการเมื่อเด็กโตขึ้น เช่นเดียวกับครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่เป็นครอบครัวที่ไม่ได้จดทะเบียนสมรสและ/หรือทะเบียนหย่า ไม่ได้รับค่าเลี้ยงดูบุตร เพราะไม่มีการจดทะเบียนรับรองบุตรจากบิดาเด็ก ส่วนครอบครัวผู้สูงอายุที่เลี้ยงหลาน หากพ่อแม่ที่แท้จริงไม่ทิ้งเอกสารทางทะเบียนราษฎรไว้ เด็กจะกลายเป็นบุคคลตกหล่น ไม่มีสิทธิรับสวัสดิการจากรัฐบาล
2. ปัญหาการขาดข้อมูลการใช้สิทธิสวัสดิการหรือบริการทางสังคม โดยเฉพาะกลุ่มครอบครัวผู้สูงอายุเลี้ยงหลานตามลำพัง หากไม่ได้ออกไปทำงานนอกบ้านก็จะทำให้ไม่ได้รับข้อมูลข่าวสารและทำให้ขาดโอกาสการเข้าถึงสิทธิสวัสดิการ ครอบครัววัยรุ่นหลายครอบครัวที่ไม่ได้รับบริการทางสังคม เช่น บริการคุมกำเนิดฟรี ซึ่งบางโรงพยาบาลจัดให้
3. ปัญหาการเลือกปฏิบัติ ความไม่เท่าเทียมกันทางเพศ ผลการศึกษา พบว่า ทักษะคติหรือมุมมองของสังคมไทย/คนทั่วไปยังให้ความสำคัญเชิงอำนาจกับผู้ชายมากกว่าผู้หญิง ผู้ชายจึงเป็นผู้กระทำ (Actor) ต่อผู้หญิง ฝ่ายชายจึงไม่ต้องรับผิดชอบเมื่อมีปัญหาครอบครัว แต่ปล่อยให้เป็นการของผู้หญิงต่อการเลี้ยงดูเด็กพิการ เด็กปกติ ครอบครัวลักษณะพิเศษ ได้สะท้อนภาพความไม่เท่าเทียมกันทางเพศระหว่างชายกับหญิง ฝ่ายหญิงเมื่อมีปัญหาจะถูกครอบครัวตำหนิ เช่น ครอบครัววัยรุ่น เป็นต้น
4. ครอบครัวลักษณะพิเศษยังมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิสวัสดิการตามที่กฎหมายกำหนดอย่างจำกัด ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากการประชาสัมพันธ์ข่าวสารสิทธิสวัสดิการ ซึ่งอาจไม่ถึงถึง ทำให้หลายครอบครัว

ได้รับสิทธิเฉพาะเบี้ยยังชีพคนพิการและผู้สูงอายุเท่านั้น ทั้งที่ในความเป็นจริงมีเงินช่วยเหลือครอบครัวอุปถัมภ์ หรือเงินช่วยเหลือครอบครัวเครือญาติที่ต้องดูแลเลี้ยงดูหลานที่พ่อแม่แท้จริงทอดทิ้งไว้

บทสรุป

ที่ผ่านมาครอบครัวลักษณะพิเศษแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง เพราะความเข้มแข็งของครอบครัว ลดลง สัมพันธภาพระหว่างคนในครอบครัวเริ่มห่างเหิน พ่อแม่ต้องทำงานเพื่อหารายได้เพียงพอดำรงชีพที่สูงขึ้นเรื่อยๆ ไม่มีเวลาในการอบรมสั่งสอนลูก ทำให้เด็กขาดความอบอุ่น โหยหาความรักนอกบ้าน ประกอบกับ ปัจจุบันแหล่งอบายมุขมีมาก เด็กที่มาจากครอบครัวอันเปราะบาง และไม่มีภูมิคุ้มกันทางสังคมจึงตกเป็นเหยื่ออบายมุขได้โดยง่าย เด็กบางคนมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควรและพลาดตั้งครรภ์ ต้องกลายเป็นครอบครัววัยรุ่น และด้วยความไม่พร้อมของครอบครัววัยรุ่นอาจก่อให้เกิดความขัดแย้งจนต้องแยกทางกันกลายเป็นครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว เมื่อพ่อหรือแม่คนเดียวไม่มีความสามารถในการเลี้ยงดูบุตรก็จะส่งเด็กไปให้ปู่ย่า ตายาย หรือผู้สูงอายุเลี้ยงดูให้ กลายเป็นครอบครัวผู้สูงอายุเลี้ยงหลาน เด็กที่เติบโตมาในครอบครัวลักษณะพิเศษนี้บางส่วนได้รับการเลี้ยงดูไม่เหมาะสม ขาดตัวแบบ และไม่ได้รับการพัฒนาตามวัย อย่างในครอบครัวพ่อหรือแม่คนเดียว เด็กจะขาดตัวแบบของความเป็นพ่อหรือแม่ ครอบครัววัยรุ่นเด็กขาดตัวแบบที่ดีด้านความรับผิดชอบ เพราะครอบครัววัยรุ่นส่วนใหญ่ยังต้องพึ่งพิงครอบครัวเดิมอยู่ ส่วนเด็กที่มาจากครอบครัวผู้สูงอายุเลี้ยงดูหลานขาดตัวแบบด้านการทำหน้าที่ของพ่อและแม่ สภาพปัญหาดังกล่าวหากไม่ได้รับการแก้ไขจะส่งผลกระทบต่อเด็กในระยะยาว และอาจก่อให้เกิดวงจรครอบครัวลักษณะพิเศษไม่มีวันจบสิ้น ดังนั้นแนวทางการป้องกัน และแก้ไขปัญหาก็สามารถทำได้และน่าจะได้ผลที่สุด คือ การสร้างความเข้มแข็งให้กับครอบครัว โดยเริ่มจากการให้ความรักความอบอุ่นในครอบครัว มีเวลาให้ครอบครัวมากขึ้น มีความรับผิดชอบต่อครอบครัว ทำบทบาทในการสร้างสมาชิกครอบครัวให้มีคุณภาพ โดยการอบรมสั่งสอนผ่านการขัดเกลาทางสังคม รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้สมาชิกรู้จักรับผิดชอบตนเอง และสังคม ไม่ทำตัวเป็นปัญหาสังคมในอนาคต ส่วนการฟื้นฟูสภาพครอบครัวลักษณะพิเศษที่มีอยู่ในปัจจุบันนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดสวัสดิการและการบริการให้กับครอบครัวลักษณะพิเศษตามที่ครอบครัวลักษณะพิเศษต้องการ แต่ปัจจุบันครอบครัวลักษณะพิเศษมีความหลากหลายและมีจำนวนมากขึ้น ผู้ที่เกี่ยวข้องน่าจะมีการรับมือกับสภาพการณ์ดังกล่าวด้วยการจัดหน่วยงานเฉพาะดูแลการจัดสวัสดิการให้กับครอบครัวลักษณะพิเศษ ส่วนบริการและสวัสดิการที่จัดให้ควรมุ่งเน้นการตอบสนองความจำเป็นพื้นฐานของครอบครัว และการเสริมสร้างครอบครัวให้มีความเข้มแข็ง มีความมั่นคง และสามารถผลิตสมาชิกที่มีคุณภาพให้กับประเทศชาติต่อไป สิ่งสำคัญที่ทำให้การจัดสวัสดิการเป็นจริงได้ คือ ผู้เกี่ยวข้องต้องมีระบบและกลไกในการแก้ปัญหาอย่างรอบคอบและทุกหน่วยงานทั้งภาครัฐเอกชนต้องประสานร่วมมือกัน ทำงานอย่างบูรณาการไม่ซ้ำซ้อนและหวังว่าการปฏิรูปประเทศครั้งนี้ ปัญหาดังกล่าวคงได้ถูกหยิบยกเป็นประเด็นหนึ่งของการปฏิรูปสังคม

เอกสารอ้างอิง

- กิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, สำนักงาน. (2550). รายงานการวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์สถานการณ์และ
 การศึกษานโยบาย/มาตรการในการให้ความช่วยเหลือครอบครัวลักษณะพิเศษ : ครอบครัวพ่อหรือ
 แม่คนเดียว ครอบครัวพ่อแม่วัยรุ่น และครอบครัวเร่ร่อน ระยะที่ 1. กรุงเทพฯ : กระทรวงพัฒนา
 สังคมและความมั่นคงของมนุษย์.
- _____. (2551). รายงานการวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์สถานการณ์และการศึกษานโยบาย/มาตรการในการ
 ให้ความช่วยเหลือครอบครัวลักษณะพิเศษ : ครอบครัวพ่อหรือแม่คนเดียว ครอบครัวพ่อแม่วัยรุ่น
 และครอบครัวเร่ร่อน ระยะที่ 2. กรุงเทพฯ : กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.
- เครือข่ายครอบครัว, มูลนิธิ. (2554). สวัสดิการสำหรับครอบครัวลักษณะพิเศษ. [Online]. Available :
<http://www.familynetwork.or.th/content/สวัสดิการสำหรับครอบครัวลักษณะพิเศษ>.
 [2557, ธันวาคม 16].
- จุมจินต์ สลัดทุกข์. (2543). ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับการปรับตัวของนิสิตปริญญาตรีชั้นปีที่ 1 มหาวิทยาลัย
 ศรีนครินทรวิโรฒ. ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต (จิตวิทยาแนะแนว). มหาวิทยาลัย
 ศรีนครินทรวิโรฒ.
- ผ่องพรรณ เกิดพิทักษ์. (2530). สุขภาพจิตเบื้องต้น. กรุงเทพฯ : บัณฑิตการพิมพ์.
- พัชชา เจริญกลิ่นจันทร์. (2556). กระบวนการปรับตัวและการอบรมเลี้ยงดูบุตรของแม่วัยรุ่นที่ต้องดูแลบุตรเพียง
 ลำพัง : กรณีศึกษาผู้ใช้บริการของสหทัยมูลนิธิ. ปริญญานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต
 (การวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- วัยรุ่นไทยท้องไม่พร้อมอันดับ 2 ของอาเซียน. (2556). [Online]. Available :
<http://www.thaihealth.or.th/Content/7481-%EO>. [2557, ธันวาคม 28].
- ศิริรัตน์ แอดสกุล. (2556, มกราคม-เมษายน). สถานการณ์ครอบครัวไทย : กรณีศึกษาครอบครัวพ่อแม่เลี้ยง
 เดี่ยวในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร. วารสารการเมือง การบริการ และกฎหมาย, 5(1), 17-45.
- องค์การอนามัยโลกด้านการวิจัยและฝึกอบรมด้านเพศภาวะและสุขภาพสตรี, ศูนย์ประสานงาน. (2554).
 รายงานการวิจัยเรื่อง การศึกษาแนวทางการป้องกันและแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ไม่พร้อมในวัยรุ่น
 (แม่วัยรุ่น) (Prevention of and Dealing with Teenage Pregnancy). ขอนแก่น : ศูนย์
 ประสานงานองค์การอนามัยโลกด้านการวิจัยและฝึกอบรมด้านเพศภาวะและสุขภาพสตรี.